

4 Beoordelingsmodel

Antwoorden

Deel-
scores

Opgave 1 Alledaagse deugden

Maximumscore 3

- 1 Een goed antwoord bevat de volgende elementen:
- verschil van de deugdethiek met andere ethische benaderingen: de deugdethiek richt zich op de persoon en op zijn omgeving, terwijl andere ethische benaderingen zich richten op handelingen of intenties 2
 - een correcte beschrijving van de samenhang van deugden met waarden en normen: deugden verbinden waarden en normen 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Terwijl andere ethische benaderingen aangeven welke handelingen men dient te verrichten of na te laten om bepaalde doelen te bereiken, om waarden na te streven of om bepaalde plichten na te komen, zet de deugdethiek de handelende persoon én zijn omgeving centraal (en richt zich op het leven dat men leidt) 2
- Normen zijn ge- of verboden en geven een grens aan; waarden zijn idealen en subjectief; een deugd is een aangeleerde dispositie, die waarden en normen verbindt. De deugdzame gaat ook uit van waarden en houdt zich aan normen, maar is vooral voorbeeldig 1

Maximumscore 5

- 2 Een goed antwoord bevat de volgende elementen:
- een beschrijving van de driedeling van de menselijke ziel, zoals Aristoteles bedoelt 3
 - een uitleg dat de rede het meest specifieke is aan de mens 1
 - een uitleg dat (daarom) de deugdethiek van Aristoteles op de rede gebaseerd is 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Aristoteles heeft de mens een driedelige ziel: een (vegetatief en reproductief) deel dat de mens deelt met planten en dieren; een (sensitief en locomotief) deel dat de mens deelt met dieren; en een deel dat specifiek is voor de mens: de rede 3
- De rede is de meest specifieke eigenschap van de mens en daarop dient de mens zijn leven dan ook te richten 1
- Die rede moet de mens aanwenden om de deugd als juiste midden te vinden en omdat de rede specifiek is voor de mens, dient de mens te streven naar een redelijk leven 1

Maximumscore 2

- 3 Een goed antwoord bestaat uit de volgende twee manieren om bij een dispositie vast te stellen of het een deugd betreft:
- het gemeenschappelijke zoeken in voorbeelden van deugdzaam handelen 1
 - bezien of het het juiste midden (tussen twee extremen) betreft 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- We kunnen zoeken naar voorbeelden van deugdzaamheid en uit deze voorbeelden het gemeenschappelijke abstraheren 1
- Ook kunnen we kijken wat in een bepaalde situatie de uiterste, mogelijke karakters, houdingen of manieren van leven zijn, om vervolgens te bezien wat het midden tussen deze uitersten is 1

Eindexamen Filosofie vwo 2005 - I

havovwo.nl

Antwoorden	Deel-scores
Maximumscore 2	
4 ☐ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
• een goede uitleg van ‘praxis’	<u>1</u>
• een adequaat en relevant voorbeeld	<u>1</u>
voorbeeld van een goed antwoord:	
• In de deugdethiek wordt onder ‘praxis’ een handelwijze verstaan, waarvan het doel van die handelwijze mede besloten ligt in dat handelen zelf. Binnen de deugdethiek betekent dit dat men deugdzzaam handelt vanwege de deugd zelf en niet alleen voor een ander (achterliggend) doel	<u>1</u>
• voorbeeld: zo gedraagt men zich vriendelijk (welwillend, rechtvaardig enzovoorts) tegenover anderen omdat men graag vriendelijk (welwillend, rechtvaardig enzovoorts) wil zijn en niet om die vriendelijkheid (welwillendheid, rechtvaardigheid enzovoorts) als middel te gebruiken om een (achterliggend) doel te bereiken. Dus niet vriendelijk zijn tegen iemand in de verwachting van een tegenprestatie	<u>1</u>
Maximumscore 3	
5 ☐ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
• een uitleg van ‘phronèsis’ zoals Aristoteles het bedoelt	<u>1</u>
• de rol die ‘phronèsis’ speelt in de deugdethiek	<u>1</u>
• een toepassing op de genoemde deugden	<u>1</u>
voorbeeld van een goed antwoord:	
• Onder ‘phronèsis’ verstaat Aristoteles dat men weet hoe men denkend het eigen handelen en dat van anderen kan sturen (in tegenstelling tot denken in de betekenis kennisverwerving of contemplatie), waarbij men niet alleen doel en omstandigheden van een handeling kent, maar ook wat in de gegeven omstandigheden van essentieel belang is voor het bereiken van het doel	<u>1</u>
• ‘Phronèsis’ beslaat de ervaring in haar totale onderlinge samenhang, waaronder weten wat het doel is (of de doelen zijn) en weten hoe men dat doel (of die doelen) kan bereiken	<u>1</u>
• Juist bij ‘goed kijken en observeren’, ‘zorgvuldig en precies taalgebruik’ en ‘dingen in het juiste perspectief zien’ als deugd is het enerzijds noodzakelijk te weten wat het doel is en vooral wat de omstandigheden zijn waarin dit plaatsvindt: dus wáárop men moet letten. Anderzijds moet men zich de vaardigheden (van observeren, taalgebruik en juiste perspectief) zelf zien eigen te maken	<u>1</u>
Maximumscore 4	
6 ☐ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
• Een op een consistente redenering gebaseerd antwoord op de vraag of de huidige maatschappelijke condities ongunstig of gunstig zijn voor een deugdethiek	<u>1</u>
• Waarin de visie van tekst 4 is betrokken	<u>1</u>
• En tevens ingegaan wordt op twee van de belangrijkste verschillen met de leefwereld van Aristoteles:	<u>2</u>
– in zijn leefwereld heeft het onderscheid tussen privaat en publiek geen betekenis, was er één gedeeld ideaal en	
– kon men binnen de gemeenschap een zekere autarkie realiseren (dat wil zeggen de gemeenschap was zowel noodzakelijk als voldoende om zich te realiseren).	

Eindexamen Filosofie vwo 2005 - I

havovwo.nl

Antwoorden

Deel-
scores

voorbeeld van een goed antwoord:

- De auteur stelt terecht dat de doel-middel-rationaliteit allesoverheersend is geworden en dat het in onze tijd moeilijker is deugdzaam voorbeelden te vinden 1
- Dat komt ten eerste doordat in onze tijd het private leven verborgen blijft voor niet-intimi, zodat men alleen in het publieke optreden een voorbeeld kan zijn; ten tweede deelde men in Aristoteles' leefwereld één ideaal zodat deugdzaam voorbeelden ook door iedereen als zodanig werd gezien, terwijl we nu in een pluralistische samenleving leven, waarin deugdzaam voorbeelden niet voor iedereen gelijk hoeven te zijn 2
- Dus ja, ik ben het eens met de visie in tekst 4 waarin terecht gesteld wordt dat de huidige maatschappelijke condities ongunstig zijn voor een deugdethiek 1

of

- Hoewel de auteur van tekst 4 terecht wijst op de overheersende rol van de doel-middel-rationaliteit, laat hij – in navolging van Primo Levi – toch ook ruimte voor het beoefenen van praktische deugden in het alledaagse leven, omdat juist hier wel voorbeelden van deugdzaam handelen kunnen worden gezien 1
- In Aristoteles' leefwereld was er geen onderscheid tussen het private en het publieke, maar dat is tegenwoordig in de directe persoonlijke omgeving ook niet zo sterk. In tegendeel, men beoordeelt klasgenoten en vrienden ook op hun privé-gedrag. Hoewel we ons in onze tijd minder met de maatschappij in haar geheel verbonden voelen, hebben de meeste mensen wel degelijk een hechte band met een bepaalde gemeenschap (subcultuur) binnen die grotere maatschappij om zich toch met anderen verbonden te voelen 2
- Kortom, hoewel onze samenleving pluralistisch is en we minder delen met alle anderen, zie ik binnen kleinere delen van de samenleving voldoende verbondenheid met anderen en voorbeelden van deugdzaam handelen. Dus de maatschappelijke condities zijn niet (per se) ongunstig voor een deugdethiek 1

Opmerking

Aan een deelantwoord dat alleen ingaat op het hedendaagse individualisme of pluralisme mag maximaal 1 scorepunt worden toegekend.

Eindexamen Filosofie vwo 2005 - I

havovwo.nl

Antwoorden

Deel-
scores

Opgave 2 Rede en gevoel

Maximumscore 2

- 7 twee van de volgende redenen:
- Het zoeken van het juiste midden is als levenshouding nauw verbonden met de eigen persoonlijke ontwikkeling.
 - Er zijn sterke drijfveren voor nodig om je deze levenshouding eigen te willen maken, en om de nodige discipline vol te houden.
 - Er is geen 'model' voor het juiste midden in iedere situatie.
 - De ontwikkeling van deugdethiek vindt plaats in dialoog met anderen, wat de 'voorspelbaarheid' van de keuzen van een individu sterk vermindert.

per juiste reden

1

Maximumscore 4

- 8 Een juist antwoord bevat de volgende elementen:
- twee argumenten waarom wijsheid en verstandigheid door een zekere gedrevenheid en innerlijke bezieling (hartstocht) gedragen moeten zijn, en een conclusie 2
 - De intellectuele deugd verstandigheid (phronèsis) draagt bij aan het bepalen van het deugdelijke doel en hoe dit bereikt kan worden 1
 - een conclusie 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- twee argumenten: 2
- Phronèsis (prudencia) is pas een echte deugd als dit vermogen gedragen wordt door de wil om een goed mens te zijn. Anders blijft het een intellectueel vermogen, zonder morele dimensie. Dit vormt een sterke drijfveer; het is niet zomaar 'iets willen'.
- Voor deze wil om goed te zijn - je tot een deugdelijk mens te ontplooien - is bovendien een grote betrokkenheid, 'begaan-zijn' nodig, en de inspiratie door (een) voorbeeld(en); dit is een sociaal aspect.
- De intellectuele deugd verstandigheid is nodig om te weten wat een goed doel is om na te streven, en om te weten hoe je dit doel moet bereiken 1
- Mijn conclusie is dat beide aspecten (zowel de wil om een goed mens te zijn, als het 'begaan-zijn') deel uitmaken van de intellectuele deugden wijsheid en verstandigheid en dat de intellectuele deugden daarom niet zonder gedrevenheid en bezieling (passie, hartstocht) kunnen 1

Maximumscore 2

- 9 Een juist antwoord bevat de volgende elementen:
- een uitleg van de (morele) autonomie van het individu bij Kant op basis van het redelijk oordeel (en eventueel goede wil) 1
 - een uitleg in verband met de rol die de rede speelt in de moraal: de keuze voor juist moreel handelen kan alleen maar gemaakt worden op basis van redelijk inzicht 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Dankzij de rede zijn wij in staat tot zelfstandig oordelen en het nemen van besluiten, onafhankelijk van invloeden buiten onze geest. Handelingen of besluiten die niet voortkomen uit redelijk inzicht zijn niet autonoom tot stand gekomen 1
- Alleen handelingen op basis van de categorische imperatief (c.q. de goede wil) zijn moreel goed te noemen. Het inzicht dat dit het goede is, moet steeds individueel bereikt worden; ieder individu moet en kan dit zelf inzien. Moreel goede keuzen zijn gebaseerd op een eigen redelijk besluit om goed te handelen (goede wil), c.q. de categorische imperatief te volgen 1

Eindexamen Filosofie vwo 2005 - I

havovwo.nl

Antwoorden	Deel-scores
Maximumscore 2	
10 ☐ twee van de volgende punten van kritiek: <ul style="list-style-type: none">• Het utilisme verwaarloost de factor van de – individuele – motivatie om ethisch te willen handelen; hiermee wordt aan geluk en zelfverwerkelijking in/door het morele handelen voorbijgegaan.• Utilistische oplossingen of afwegingen blijven situatie-gebonden, zonder het perspectief van morele vorming.• Het utilisme gaat ervan uit dat in vergelijkbare omstandigheden altijd een gelijksoortige oplossing de beste zal zijn (wat volgens de deugdethicus niet zo hoeft te zijn).• Alleen belangen – of ‘externe’ geluksfactoren – kunnen niet zonder meer de maatstaf zijn voor moreel handelen: de kortste weg om deze te realiseren blijft gebonden aan gevoelens en leidt ons dus juist tot extremen in deugdethische zin.	
per juist punt van kritiek	<u>1</u>
Maximumscore 4	
11 ☐ Een juist antwoord bevat de volgende elementen: <ul style="list-style-type: none">• een omschrijving van deugd in deugdethische zin <u>1</u>• een voorbeeld van een hedendaagse situatie waarin ‘eerlijkheid’ in de zin van Aristoteles een wezenlijke rol speelt <u>1</u>• uitleg of argumentatie waarom eerlijkheid hier wel/niet als deugd te zien, waarin: duidelijke beschrijving van de voor de deugdethiek relevante elementen in verband met het voorbeeld (en in verband met de eigen afweging en het standpunt) <u>1</u>• een duidelijk en afgewogen standpunt <u>1</u>	
voorbeeld van een goed antwoord: <ul style="list-style-type: none">• De deugd is een houding die ons in staat stelt ons handelingen voor te nemen, en die het midden houdt in relatie tot ons, een midden zoals dat bepaald is door een redelijk overleg, zoals een verstandig mens het zou bepalen. <u>1</u>• voorbeeld: Je beste vriend bedriegt zijn vriendin met een ander. Hijzelf vindt dat heel ‘cool’ en neemt jou in vertrouwen. Kennelijk verwacht hij van jou dat je zijn oneerlijke spel meespeelt <u>1</u>• Je staat nu voor de keuze om inderdaad met hem mee te doen, of om hem te verraden. Als je hiertussen een ‘midden’ zoekt, probeer je je niet door extreme emoties te laten leiden, zoals enerzijds bijvoorbeeld het zelf ook wel stoer vinden, of anderzijds je verontwaardiging <u>1</u>• Dan kan eerlijkheid heel goed de uitkomst zijn van een verstandige afweging: je vertelt hem eerlijk wat je van zijn handelwijze vindt zonder je te laten leiden door je eigen emoties. Dit houdt dus het midden tussen met hem ‘heulen’ enerzijds en ingrijpen anderzijds. Om deze reden strookt het zeggen van jouw mening met de deugd zoals die in de deugdethiek wordt gezien <u>1</u>	
<i>Opmerking</i> <i>Een antwoord van een andere strekking kan, mits goed onderbouwd, ook goed gerekend worden.</i>	

Antwoorden

Deel-
scores

Opgave 3 Deugdethiek en de natuur

Maximumscore 3

- 12 Een goed antwoord bevat een uitleg van de drie soorten vriendschap, die corresponderen met drie redenen om een vriendschap aan te gaan.

voorbeeld van een goed antwoord:

- Een vriendschap kan gebaseerd zijn op het nuttige: je bent bevriend omdat de ander vooral nuttig voor je is 1
- Een vriendschap kan gebaseerd zijn op genot: je bent bevriend omdat je vooral van de ander geniet 1
- Een vriendschap kan gebaseerd zijn op het goede of de morele kwaliteit van de ander: je bent vooral bevriend omdat de ander een goed mens is 1

Maximumscore 4

- 13 Een goed antwoord bevat de volgende elementen:
- een toepassing van het criterium welgezindheid op de vriendschap tussen mensen onderling in vergelijking met die tussen mens en hond 1
 - een toepassing van het criterium wederkerigheid op de vriendschap tussen mensen onderling in vergelijking met die tussen mens en hond 1
 - een toepassing van het criterium duurzaamheid op de vriendschap tussen mensen onderling in vergelijking met die tussen mens en hond 1
 - een conclusie die Aristoteles zou hebben kunnen trekken op basis van bovenstaande 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Welgezindheid houdt in dat je de ander oprecht toewenst dat het hem goed gaat. Dit kan zowel het geval zijn in een relatie tussen mensen onderling als tussen een mens en een hond. De mens kan een ander mens oprecht toewensen dat het de ander goed gaat en ook een hond toewensen dat het de hond goed gaat. Of een hond dat ook kan doen, is niet duidelijk 1
- Wederkerigheid betekent dat je om dezelfde reden van de ander houdt, als de ander van jou houdt. Dat kan het geval zijn bij mensen onderling, maar of dat het geval is bij vriendschap tussen mens en hond is de vraag: de hond als huisdier zal veelal om andere redenen van de mens houden dan de mens van de hond, bijvoorbeeld om voedsel te krijgen 1
- Duurzaamheid betekent dat de vriendschap lang stand houdt: zo zal een vriendschap gebaseerd op nut of genot minder lang stand houden dan een vriendschap gebaseerd op morele kwaliteit of het goede. De meest duurzame vriendschap is volgens Aristoteles de vriendschap die gebaseerd is op de morele kwaliteit van de relatie. Die kan wel bestaan tussen mensen onderling, maar niet tussen de mens en een hond, omdat een dier geen morele kwaliteit kent (zoals de mens dat kent) 1
- Mijn conclusie is dat vooral op basis van het criterium duurzaamheid (of morele kwaliteit) de vriendschap tussen mensen onderling volgens Aristoteles van een hogere orde kan zijn dan die tussen mens en hond (En niet of in mindere mate op de criteria welgezindheid en wederkerigheid.) 1

Opmerking

Een andere conclusie op basis van dezelfde criteria kan – mits juist beargumenteerd – ook worden goed gerekend.

Maximumscore 2

- 14 Een goed antwoord bevat de volgende elementen:
- een uitleg van wat Aristoteles verstaat onder karakterdeugden 1
 - waarin duidelijk wordt gesteld dat karakterdeugden niet zonder intellectuele deugden kunnen 1

Eindexamen Filosofie vwo 2005 - I

havovwo.nl

Antwoorden	Deel-scores
voorbeeld van een goed antwoord:	
• Volgens Aristoteles geven mensen via karakterdeugden als moed, verstandigheid, matigheid, rechtvaardigheid en schroom vorm aan hun verlangens en emoties	<u>1</u>
• Deze karakterdeugden kunnen echter niet bestaan zonder één van de intellectuele deugden. De karakterdeugden hebben deze intellectuele deugden nodig om te kunnen groeien. Een hond mag dus geen karakterdeugd worden toegeschreven aangezien hij niet over intellectuele deugden beschikt	<u>1</u>
Maximumscore 3	
15 ☐ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
• een korte uitleg van deugden bij Nietzsche in termen van de natuur bij Nietzsche	<u>1</u>
• een overeenkomst en een verschil tussen zelfverwerkelijking bij Nietzsche en zelfververwerkelijking bij Aristoteles	<u>2</u>
voorbeeld van een goed antwoord:	
• Nietzsche formuleert de deugden van de mens in termen van de vitale natuur van de mens. Hij staat een naturalistisch perspectief voor: de mens moet als biologisch wezen nieuwe waarden scheppen. Hij stelt zich ten doel de mens weer terug te vertalen naar de natuur	<u>1</u>
• overeenkomst: Nietzsche wil 'de mens weer terugvertalen in de natuur'. Dat geldt ook voor de moraal. Daarmee brengt Nietzsche het begrip deugd weer dicht bij de oorspronkelijke betekenis van deugdelijkheid of 'kracht' en de strekking van deugdethiek als optimale zelfverwerkelijking	<u>1</u>
• verschil (één van de volgende):	<u>1</u>
- Maar in tegenstelling tot bij Aristoteles is de natuur bij Nietzsche amoreel.	
- En in tegenstelling tot bij Aristoteles is bij Nietzsche de mens geen 'wezen' dat zichzelf verwerkelijkt. De mens heeft bij Nietzsche geen vast wezen en kan dus vrij met zichzelf experimenteren.	
Maximumscore 2	
16 ☐ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
• een omschrijving van wat Aristoteles onder deugdzaam leven verstaat	<u>1</u>
• een argumentatie ten aanzien van het al dan niet bijstellen van deugdzaam leven als doel van het menselijk leven bij Aristoteles door ontwikkelingen in de gentechnologie	<u>1</u>
voorbeelden van een goed antwoord:	
• Nee, het doel van het leven is volgens Aristoteles deugdzaam te leven en daarmee de menselijke natuur te verwerkelijken.	<u>1</u>
• Het al dan niet bijgesteld zijn van jouw genetische code is daarbij niet van belang, omdat het verwerkelijken van je eigen – bijgestelde – natuur ook dan het doel van menselijk leven blijft / De maatschappelijke omgeving vormt bij de mens bovendien het sociaal wenselijke gedrag / Het zou zelfs niets uitmaken als je morele besef van het goede door je ouders wordt veranderd: het doel van het leven blijft volgens Aristoteles om deugdzaam te leven (en gelukkig te worden)	<u>1</u>
of	
• Ja, het doel van het leven is volgens Aristoteles deugdzaam te leven en daarmee de menselijke natuur te verwerkelijken	<u>1</u>
• Als je dit beginsel via DNA-technologie zou kunnen veranderen, dan zou dat betekenen dat volmaaktheid relatief wordt en geen vorming meer wordt vereist. Dat is nooit de bedoeling van Aristoteles geweest	<u>1</u>